

Розділ перший

БУТИ СОБОЮ

Місто спало. Василь Гнатович сів за кермо своєї улюбленої «Фіести» і попрямував порожніми його вулицями – перед ним була довга дорога – як у просторі, так і в часі. Він їхав у свою юність. Жодного перехожого – тільки на перехрестях вулиць розмірено моргали світлофори своїм жовтим оком. Осінні нічні Чернівці стали для нього другою малою батьківщиною. Ще в далекому 65-му він приїхав сюди двадцятирічним сільським хлопцем за університетським дипломом історика, плануючи, після його здобуття, повернутися до рідного краю. Та Доля розпорядилася по-своєму. Доля... Це філософське визначення – ...стільки списів за всю цивілізовану історію людства, було поламано, щоб встановити її суть. Над нею коптіли ідеологи і богослови, атеїсти і віруючі, освічені і не дуже, намагаючись визначити її роль, місце, значення у людському бутті, але і до сьогодні її сутність лишається таємницею. Певно, тільки єдиноіснуюча реальність – Творець відає, що це таке. Як її тільки не титулували люди: щаслива, проклята, прихильна, ворожа, зрадлива, байдужа, нікчемна... Фатум (Fatum). Одне лише зрозуміло – вона є в кожній людині, причому – це індивідуальна власність, як рисунок на кінчиках пальців. Вона належить кожній особистості, а можливо, особистість є її власністю. Це знову ж відомо лише Всевишньому...

Життя – то шлях, котрий складається з падінь і злетів, темних і світлих смуг, а часом з незрозумілим відтінком. Іноді, коли спіткає невдача, забуваємо про те, що комусь поруч набагато важче. І, мабуть, Доля не дарма зводить із потрібними людьми у правильному

місці за певних обставин – аби навчитися засвоїти урок і смиренно підставляти плече власному хресту.

У Василя Гнатовича також була своя Доля, яка, ні на жодний мікрон, не залишає його. Сьогодні вона з ним вирушила в далеку дорогу – у пошуки тієї, від якої сама відщуралася фізично, але якої не викинула з пам'яті – Пам'яті серця.

Він хотів зустрітися зі своїм далеким коханням, яке залишилося у ріднім краю, яке проміняв на свій університет і, як не дивно, – любив до безтями та не забув і тепер. Це була його Валя. Як віднайти він її має і чи віднайде. Це і була суть і мета його нічного від'їзду в далеку дорогу; це була подорож у минуле, у юність, у пережите – щасливе й болісне; це була подорож власною Долею; подорож у своє почуття – кохання.

Кохання... Багато сторіч людство не може знайти єдиного визначення для цього неймовірного всесильного почуття. Все змінюється у цьому шаленому світі і лише кохання залишається завжди юним, прекрасним, завжди новим і несподівано – захоплюючим з усіх людських почуттів...

Новеньке авто «Форд-Фіеста» спокійно котилося нічним містом і за півгодини залишило його, виїхавши на гладеньку новозбудовану об'їзну дорогу, що вела через Прут. Поодинокі нічні машини і більше нічого не привертало увагу водія і він повільно поринув у спогади...

Районна десятирічка, колгоспне бригадирство, комсомольське секретарювання, тимчасове учителювання, перші нічні побачення та несміливі

ніжні поцілунки – етапи початку його самотійного життєвого шляху. Це була його перша життєва школа; це було його змузніння і атестування на зрілість. Вони не пройшли самі по собі. Вони сформували його життєві принципи, позицію, характер – стали першим надбанням життєвого багажу, а головне: на цих етапах сформувалася його особистість, яка потім набула непересічного змісту. Безумовно, батьківська генетика започаткувала її підвалини, але навколишнє середовище вибудувало на цьому фундаменті всю споруду, за яку Василь Гнатович вдячний Богу і всім, хто вклав у неї свою цеглину. Йому везло на хороших людей. І хоч життєвий шлях був тернистим, він ніколи не ремствував і не нарікав на свою супутницю – Долю.

Свій зрілий теперішній вік і життєву дорогу, оцінював як успішні. Йому нічого не давалося легко. За що б не брався серйозне, завжди були суттєві перешкоди, але, як не дивно, усе задумане завершувалося успішно. Складалося враження, що паралельно з його зусиллями діяли невидимі антагоністичні сили. Одна нашіптувала задумане і сприяла втіленню, а інша вставляла палки в колеса неначе Гоголівський чорт у різдв'яну ніч. У підсумку перемагала творча, можливо, за винятком сердечних справ: кого любив – були байдужі до нього, хто любив його – не користувалися взаємністю. І так повсякчас... Наділений природою розмаїттям внутрішнього світу: темпераментом, почуттям, невичерпними можливостями, він так і не зміг реалізувати їх в особистому житті. Щастя було рідким гостем, здебільшого проходило мимо і лише краєм ока

помічало його і тільки в післяобідню пору щедро обдарувало...Доля...

Головним критерієм його буття були життєві принципи. Він не зраджував їм і вони платили взаємністю. Це були: його дороговказ, його успіхи, авторитет, наріжний камінь особистості – сумління, яке було сторожем, прокурором, суддею. Єдиною сферою, де воно було безсиле, – це його почуття – його серце. Серцю не накажеш...

Виключне місце в його молодому житті належало Миколі Степановичу Шматку – високопорядній, винятково культурній, вихованій, доброзичливій, добродушній особистості.

Одержавши призначення на посаду директора школи, Микола Степанович і його дружина Олена Миколаївна безпроблемно освоїлися із сільськм побутом. Незважаючи на значну різницю у віці, вони швидко і легко потоваришували. Запорукою дружніх стосунків був рівень їхнього взаєморозуміння та спільних життєвих засад. Директору імпонувала яскрава особистість двадцятирічного сільського юнака. Від першого знайомства між обома склалися стосунки рівного з рівним. Принциповість та ініціативність, наполегливість і відповідальність, запальний характер та відсутність фальшу – все це було атрибутами індивідуальностей, – це була магнітна сила їхньої дужби.

Шматко був першою і головною інстанцією, до якої звертався молодий Гнатович зі своїми планами, невдачами, здобутками і радощами. Нічого не деталізуючи, ділився своїми почуттями до Валі, чого не робив навіть з другом-ровесником Васею Біликом,

хоч у всьому йому довірявся – взаємини з коханими у них були під табу.

Степанович постійно «тиснув», щоб Вася продовжив навчатися – запропонував своє сприяння для вступу у технікум харчової промисловості, але Гнатович був істориком у душі і за здібностями.

Вступ на істфак Чернівецького держуніверситету був сімейною подією Шматків і педколективу школи. Першим, до кого розділити епохальну радість, «рвонув» юний Довженко, стала учительська сім'я – розійшлися далеко за північ...

...Уже з Чернівців писав своєму другові:

*І тільки двоє нас сиділо за столом,
Ледь грала радіола у кімнаті,
Вечірній день давно погас,
Хазяйка вже дрімала на кроваті.
Годинник зупинився на стіні,
Радіючи за нашу зустріч,
Вся страва вже холодна на столі-
За мій ми підіймаємо все успіх.
В кінці потиснув руку він мені,
Із щирістю промовивши, – дружочок,
Я вдячно глянув у лице йому,
А в грудях продзвенів сльози дзвіночок.*

Кожного разу, відвідуючи батьків, Гнатович обов'язково гостював у подружжя, яке мешкало у райцентрі. Це були хвилюючі зустрічі. Якось завітавши зі старшим сином, коли Микола Степанович був уже тяжко хворим «сердечником», господар, не зважаючи на м'який протест дружини, наливши символічну дозу шампанського, заявив: «Я хочу випити із моїм щирим

дугом» – обнялися і не соромлячись, витирали непрохану чоловічу сльозу... На жаль, то була їх остання зустріч... Вірний товариш відійшов у засвіти, залишивши по собі безліч добрих справ і теплу пам'ять. Його особистість слугувала своєрідною матрицею, за якою жив Довженко.

...Розвиднілося...Вранішнє осіннє сонце добре освітлювало дорогу, на якій ледь вітчастий вітерець бавився першим жовтим листтям...Машин на трасі побільшало і Гнатович став уважніше керувати. «Фієста» котилася гладеньким асфальтом; назустріч бігли придорожні дерева і він знову поринув у минуле, час від часу реагуючи на авто, які кудись поспішали нестримно. Подумалось: люди поспішають жити...Куди і для чого спішити? Долю не підігнати і не затримати – вона мандрує своїм простором і часом... Але ж і він у своєму житті вічно спішив, підганяв себе, прискорював події, намагаючись рухатись у ногу з часом; гідно вписуватися у виклики й умови сьогодення. Не ухилився від труднощів і проблем. Це було його життєвим кредо – громадські обов'язки обсідали, як Рябка блохи – був безвідмовним.

Після п'ятого курсу, будучи членом партії, «звалив» на себе посаду директора школи – інтернату, в якій працював вихователем. Сімсот обділених долею дітей; розвалене господарство; педколектив – «хто в ліс – хто по дрова», але всі з вищою освітою, а він студент вечірнього відділу істфаку-директор...

За три місяці, днюючи і ночуючи в школі, домігся того, що його інтернат зайняв належне місце серед чотирьох, які на той час функціонували в обласному центрі. Обласна комісія поставила його за приклад

іншим. Зміни далися колосальним фізично-психічним напруженням, яке ледь витримував. Доводилось воювати і з місцевими чиновниками. Кульмінацією стало засідання райвиконкому, на якому слухалося питання фінансової заборгованості бюджетних установ. «Шнурки», без належної аналітики за шаблоном принципом – «накрутити хвоста», підготували рішення. Піднімали кожного керівника для звіту. Довженко почав інформувати про проведену роботу за четвертий квартал минулого року, але голова райвиконкому безцеремонно грубо його обізвав: «Не треба тут займатися саморекламою».

Василь Гнатович стримано заявив, що це не самореклама, а проведена велика робота з відповідними позитивними наслідками.

«Якими, – підвищивши голос, незадоволено-нервово, кинув голова. – У вас тисяча сто карбованців заборгованість за минулий рік». На що отримав єврейську відповідь – «а якою вона була на перше вересня?»

– Що ви мені тут влаштовуєте екзамен? – уже майже крикнув. Ви знаєте, де знаходитеся?

– У районному органі влади, а не у приватній установі.

І почалося...

– Ви завтра можете вилетіти з директорського крісла.

– Мені це крісло абсолютно не потрібне, а я потрібний інтернату і знедоленим дітям.

Слина бризкаючи розліталась по столу, за яким сиділи члени виконкому... Прокурор йорзався на

стілці, свердлячи через окуляри директора-студента; бухгалтер школи, який сидів поруч, втягнув голову в плечі, чекаючи «трагічної» розв'язки, а студент стояв «мов скеля непорушний» і на кожний загрозливий істеричний випад лунала ділова професійна, з відповідно «підігрітою» інтонацією відповідь...

– Як ви себе поводите?! – знову пролунало грізне.

– Згідно вимог статуту до комуніста.

– Ми можемо позбавити вас цих обов'язків – можете позбутися партійного квитка.

– Не ви його мені вручали, не вам його й відбирати. «Стіл» поглядав на «хазяїна» – першого секретаря райкому Олександра Яковича Приходнюка, який досі не втручався у перепалку. Коли голові уже не було чим «крити» він спокійно зпитав: «Василію Гнатовичу, а яка заборгованість існувала коли Ви у вересні прийняли інтернат?»

– Більше шести тисяч. А присутній бухгалтер уточнив: «6530 карбованців» і додав: «Нам ніколи не вдавалося зменшити суму заборгованості менше п'яти тисяч».

Тоді перший звернувся до районного «міністра» фінансів: «Яка ситуація по інших інтернатах у місті?» Той, не вдаючись до циферії, повідомив, що начальник міськфінвідділу роботу нашого інтернату поставив у приклад іншим. Запанувала пауза – бухгалтер випростав спину. «Хазяїн» запросив Довженка сісти і, звертаючись до голови, розпорядився належним чином розібратися і не влаштовувати безлад, а керівникам інтернату подякувати і відпустити. Після цього, авторитет Довженка став залізобетонним у владних

кабінетах району, а в райвідділі освіти його почали побоюватися. Він чесно працював, але ніколи і нікому не прислужував і цього вимагав у ставленні до себе.

Здебільшого обставини впливають на людину і вона узгоджує свої дії з ними. Гнатович діяв наперекір обставинам, прямуючи шляхом реалізації поставленої мети, але це не поширювалося на сердечні справи – там завжди пасував...

* * *

Чергове зустрічне авто тривожно просигналіло, мигаючи фарами. Василь Гнатович, не розуміючи в чому справа, спокійно з'їхав на узбіччя і уважно оглянув машину – все було в нормі. Пройшовся взад – вперед, розминаючи ноги. Внизу, по битій дорозі, пастухи гнали худобу на пасовище. Дитячий гамір нагадав дитинство проведене разом з худобою і товаришами. Атрибутами були: карти, печена картопля, кукурудза, буряки і, звичайно ж, крадені кавуни з колгоспного баштана, а він – один із невловимих...

Дитячий лемент подаленів за деревами, і «Фіеста» знову рушила в дорогу... Невдовзі йому напереріз із-за дерева вискочив даїшник з пати́ком у руці. Машина уповільнила швидкість і плавно зупинилася за декілька кроків від патика, васник якого важно підійшов до вікна: «Ваші документи». «Доброго дня, – почув у відповідь і побачив посвідчення з техпаспортом у вікні. «Гроза» переглянув документи і почалося: техогляд, ручник, вогнегасник, номер кузова... Шукає гудзя для